

WAYS TO ENSURE THE FINANCIAL STABILITY OF COMMERCIAL BANKS

TIJORAT BANKLARINING MOLIYAVIY BARQARORLIGINI TA'MINLASH YO'LLARI

Bank-moliya akademiyasi magistratura tinglovchisi

Jamilova Aziza Ulug`bekovna

Annotatsiya: *Maqolada tijorat banklarining moliyaviy barqarorligini ta'minlash yuzasidan ilmiy-nazariy qarashlar va rivojlangan ilg'or xorij tajribasi keng tahlil qilingan hamda uning amaliy ahamiyatini asoslashga xizmat qiladigan tavsiyalar, xulosalar shakllantirilib chiqilgan. Ushbu maqolada dunyoda hamda yurtimizda bank-moliya xizmatlarini raqamlashtirish, iqtisodiyotni rivojlantirish sharoitida mamlakatimiz bank-moliya tizimi muammolarga yechim sifatida takliflar ishlab chiqilgan.*

Kalit so'zlar: *tijorat banki, moliyaviy barqarorlik, daromad, sof foyda, aktivlar, rentabellik, zaxiralar, kapital, majburiyatlar*

KIRISH

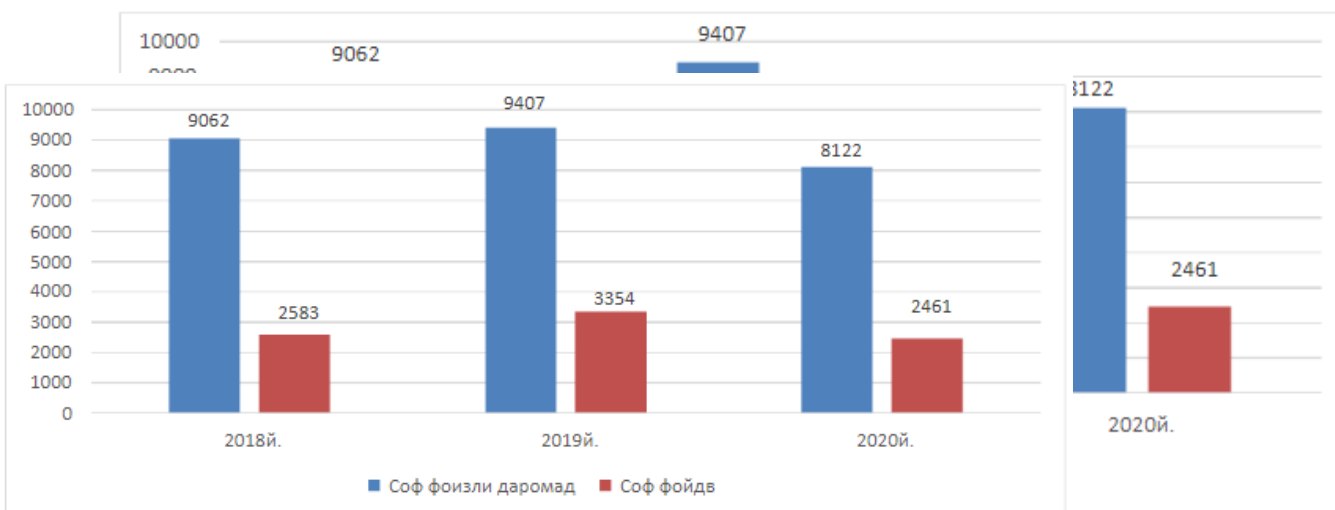
2020-2025 yillarga mo'ljallangan O'zbekiston Respublikasining bank tizimini isloh qilish strategiyasida tijorat banklarining kredit portfeli va tavakkalchiliklarni boshqarish sifatini yanada yaxshilashga yetkazish, kreditlash hajmlarining mo'tadil o'sishiga amal qilishda yengillik yaratish, moliyaviy tavakkalchiliklarni baholash uchun texnologik yechimlarni tatbiq etish mamlakat bank tizimini isloh qilishning ustuvor yo'nalishlari-dan biri sifatida belgilangan[1]. Bu esa, tijorat bank-larining moliyaviy barqarorligini ta'minlash bilan bog'liq bo'lgan dolzarb muammolarni aniqlash va ularni hal qilishning ilmiy asoslangan yo'llarini ishlab chiqish zaruriyatini yuzaga keltiradi. Bugungi kunda Xalqaro valyuta fondi tomoni-dan jami 39 ta asosiy va tavsiyaviy tUSDagi Moliyaviy barqarorlik Finansial Soundness Indicators - FSI ko'rsatkichlari chop etilgan bo'lib, ularning 12 tasi asosiy asosan banklar uchun, 27 tasi tavsiyaviy asosan boshqa moliyaviy tashkilotlar uchun tUSDagi indikatorlar hisoblanadi[15]. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki ham tijorat banklarimiz moliyaviy barqarorligi bo'yicha Xalqaro valyuta fondi tomonidan tavsiya etilgan 12 ta asosiy ko'rsatkichlariga oid ma'lumotlarni e'lon qilib bormoqda. Ayni vaqtda, respublikamiz tijorat banklarining moliyaviy barqarorligini ta'minlash bilan bog'liq bo'lgan dolzarb muammolarning tijorat banklarida aktivlarning rentabellik darajasini past ekanligi, davlat tijorat banklarida kreditlardan ko'riladigan zararlarni qoplashga mo'ljallangan zaxira ajratmalarini ushbu ko'rsatkichning me'yoriy darajasidan yuqori ekanligi va boshqalar mavjudligini e'tirof etish lozim.

Professor O.Lavrushinning fikriga ko'ra, tijorat banklarining moliyaviy barqarorligini baholashda asosiy e'tibor guruhlash va tarkibiy tahlilga qaratilishi lozim, shundagina har bir guruh operatsiyalardan olingan foydaning darajasi va barqarorligiga real baho berish mumkin[2]. Biz O.Lavrushinning ushbu xulosasiga to'liq qo'shilamiz va qo'shimcha sifatida, tijorat banklarining moliyaviy barqarorligini baholashda qiyosiy tahlil usuli ham muhim o'rin tutadi. Bunda qiyosiy tahlilni boshqa banklar bilan amalga oshirishni maqsadga muvofiq, deb hisoblaymiz. N.Semenova, I.Ivanova, A.Vasilkinalar "Barqarorlik - bu bankning butun

rivojlanish davri davomidagi holatining sifat ko'rsatkichi bo'lib, tashqi va ichki muhitning o'zgaruvchan omillari sharoitida muvozanatda bo'lish va o'ziga xos funksiyalarini uzluksiz bajara olishi imkoniyati" degan xulosaga kelganlar[3]. AQShlik iqtisodchi olim Edvin Dj. Dolan tijorat banklarining moliyaviy barqarorligini ta'minlashda asosiy e'tibor yuqori likvidli aktivlar bilan yuqori daromadli aktivlar o'rtasidagi nisbatning oqilona darajasini ta'minlashga qaratilishi lozim, deb hisoblaydi [6]. Xalqaro tiklanish va taraqqiyot banki ekspertlarining tavsiyasiga ko'ra, tijorat banklari yalpi daromadlarining umumiy hajmida foizli daromadlar-nings salmog'i kamida 70 foiz bo'lishi kerak [4]. Bugungi kunda respublikamiz tijorat banklarida bu ko'rsatkich sezilarli darajada past bo'lsada, ekspert-larning tavsiyasiga yaqinlashtirish lozim.

Tahlil va natijalar. Rivojlanayotgan mamlakatlar bank amaliyotida ham tijorat banklarining moliyaviy barqarorligini ta'minlash sohasida banklardagi risk-menejment tizimini rivojlantirish, banklarning kapitallashish darajasini oshirish va likvidliligini ta'minlash, tijorat banklari va aktivlarining rentabellik darajalarini oshirishga qaratilgan ilmiy tadqiqotlar olib borilmoqda.

1-rasm. Deutsche Bank da (Germaniya) sof foizli daromad va sof foyda miqdori, mln.

yevro[5]

1-rasm ma'lumotlaridan ko'rinadiki, Deutsche Bankda sof foizli daromad miqdori 2019 yilda 2018 yilga nisbatan ko'paygan. Ammo, 2020 yilda sof foizli daromad miqdori 2019 yilga nisbatan sezilarli darajada kamaygan. Deutsche Bankda sof foyda miqdori 2019 yilda 2018 yilga nisbatan ko'paygan. Ammo, 2020 yilda sof foyda miqdori 2019 yilga nisbatan sezilarli darajada kamaygan. Deutsche Bankda 2020 yilda 2019 yilga nisbatan sof foyda miqdorining kamayganligi mazkur davrda sof foizli daromad miqdorining kamayganligi bilan izohlanadi va ushbu holat bankning moliyaviy barqarorligini ta'minlash ta'minlash nuqtai-nazaridan salbiy holat hisoblanadi.

Tijorat banklari foizli daromadlarining umumiy hajmida kreditlardan olingan foizli daromadlar salmog'ining yuqori va barqaror bo'lishi ularning moliyaviy barqarorligini ta'minlashning asosiy omillaridan biri hisoblanadi. Shu sababli, Xalqaro tiklanish va taraqqiyot banki ekspertlari tomonidan taklif etilgan sof foizli spread koeffitsiyentini me'yoriy darajasini ta'minlash respublikamiz banklarining kreditlardan olingan foizli daromadlarning

barqarorligini baholashda foydalanish, fikrimizcha, muhim amaliy ahamiyat kasb etadi.

Xulosalar va takliflar. Taraqqiy etgan mam-lakatlarning tijorat banklarida sof foizli daromadlarning barqaror darajasini ta'minlanganligi moliyaviy barqarorlik darajasini ta'minlashning asosiy omillaridan biri hisoblanadi.

Regulyativ kapitalning passivlar hajmidagi salmog'ining barqaror darajasini ta'minlash transmilliy banklarning moliyaviy barqarorligini ta'minlashda muhim o'rin tutadi. Taraqqiy etgan mamlakatlar amaliyotida tijorat banklari qimmatli qog'ozlarga investitsiya qilish orqali joriy likvidligini ta'minlaydi va daromadlari miqdorini oshirish imkoniyatiga ega bo'ladi. Fikrimizcha, tijorat banklarining moliyaviy barqarorligini ta'minlash borasidagi ilg'or xorij tajribasidan O'zbekiston bank amaliyotida foydalanish uchun quyidagi tadbirlarni amalga oshirish maqsadga muvofiqdir: 1. Rivojlanyotgan davlatlarda moliya bozorlari rivojlanmaganligi, Markaziy bankning monetar siyosatida noaniqliklarning mavjudligi, soliq siyosatini takomillashmaganligi va boshqa omillar xo'jalik sub'ektlarining moliyaviy holatiga nisbatan salbiy ta'sirni yuzaga keltiradi. Bu holatlar, pirovard natijada, xo'jalik sub'ektlarining pul oqimining barqarorligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Buning natijasida tijorat banklaridagi talab qilib olinadigan depozitlar va jamg'arma depozitlari qoldiqlarining nobarqarorligi kuchayadi. Shu sababli, fikrimizcha, rivojlanayotgan mamlakatlar sharoitida talab qilib olinadigan depozitlar, yuridik shaxslarning jamg'arma depozitlarining qoldiqlariga nisbatan tijorat banklarining likvidli aktivlarini kamida 50 foiz miqdorida saqlab turishni maqsadga muvofiq deb hisoblaymiz. 2. Transmilliy banklarning sof foizli daromadning yuqori va barqaror darajasini ta'minlash, re-gulyativ kapitalning passivlar hajmidagi salmog'ining barqarorligini ta'minlash va qimmatli qog'ozlarga qilingan investitsiyalarning brutto aktivlar hajmidagi yuqori va barqaror darajasini ta'minlash yo'li bilan moliyaviy barqarorlikni ta'minlash borasidagi tajribasi O'zbekiston tijorat banklari uchun muhim amaliy ahamiyat kasb etadi. 3. Xalqaro tiklanish va taraqqiyot banki ekspertlarining tavsiyasiga ko'ra, tijorat banklari yalpi daromadlarining umumiy hajmida foizli daromadlarning salmog'i kamida 70 foiz bo'lishi kerak. Shuni inobatga olib, mamlakatimiz tijorat banklarida ham foizli daromadlarining umumiy hajmida kreditlardan olingan foizli daromadlar salmog'ini yuqori va barqaror bo'lishini ta'minlash lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 12 maydagi PF-5992-sonli "O'zbekiston Respublikasining bank tizimini isloh qilish strategiyasi"gi farmoni//Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 13.05.2020 y., 06/20/5992/0581-son.
2. Lavrushin O.I. Bankovskoye delo. – M.: KnoRus, 2008. – S. 251.
3. Edvin Dj. Dolan i dr. Dengi, bankovskoye delo i denejno-kreditnaya politika. – SpB.: "Sankt-Peterburg Orkestr", 1994. – S. 90-93.
4. Maknoton D. Bankovskiye uchrejdeniya v razvivayushixsya stran. Per. s angl. – Vashington: IER, 1994.
5. www.db.com. Annual Reports. Concolidated Balance Sheet. 2018. 2019. 2020. Concolidated Statement of income. Deutsche Bank ma'lumotlari. <https://www.bundesbank.de/resource/blob/800722/b84ac237b70b1f2b41e2e91c4d80c819/mL/i>

ndikatoreni-current-data.pdf. Bundesbankning 2017, 2018, 2019, 2020 va 2021 yillar ma'lumotlar

6. Semenova N.N., Ivanova I.A., Vasilkina A.A. Otsenka ustoychivosti razvitiya kommercheskogo banka na osnove metoda analiza iyerarxiy. Finansi: teoriya i praktika/Finance: Theory and Practice. 2021;25(4):121-135. <https://doi.org/10.26794/2587-5671-2021-25-4-121-135>